

УДК [930+94](477)"1925"

В. М. ВОРОНІН*

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ НАГОРОДНОЇ СИСТЕМИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ. ЗНАК ОРДЕНА ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА УСРР ЗРАЗКА 1925 РОКУ

Висвітлюється “загадкова” історія заснування і виготовлення ордена Червоного Прапора УСРР зразка 1925 року.

Ключові слова: орден Трудового Червоного Прапора; ВУЦВК; Наркомат; Наркомзовнішторг.

Ще один із перших дослідників історії створення ордена Трудового Червоного прапора УСРР застосував відносно цієї нагороди визначення “загадка”¹. Про це ж йдеться й у фундаментальній праці з історії вітчизняної фалеристики “Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини” (керівник авторського колективу д. і. н. проф. Д. В. Табачник)².

З цією думкою стосовно знака ордена зразка 1925 року не можна не погодитися, й нові архівні матеріали, що ми знаходимо з цього питання, все більш підтверджують це.

Комісія ВУЦВК затвердила рішення спеціально створеного журі від 9 вересня 1925 року, яким визначалися переможці конкурсу щодо зображення ордена (першу премію здобув московський художник І. П. Кисельов, другу – харків’янин М. П. Супонін, третю – також харків’янин О. В. Маренков). Згідно з описом у Статуті, орден повинен був мати такий вигляд: “...являє з себе п’ятикутну зірку, на яку покладено трибки (тобто зубчаста шестерінка. – *В. В.*), а серед цієї шестерінки малюнок фабрики й верхня частина тулуба робітника з книгою, а на фоні – золоте сонце. Верх ордена займає Червоний прапор з написом: “Пролетарі всіх країн, єднайтеся”, а внизу серп та молот, поміж якими літери УСРР, під ними лежать два снопа з колоссями. На ордені напис – “За працю”³.

Відразу після затвердження опису ордена починається вкрай бурлива діяльність ВУЦВК щодо його виготовлення. При цьому, з абсолютно незрозумілих причин, відразу ж приймається рішення замовити виготовлення ордена за кордоном, хоча в Україні, та в цілому в СРСР, було більш ніж достатньо фахових ювелірів, що могли виготовити замовлення на найвищому професійному рівні. Для цього були спеціаль-

---

* *Воронін Віктор Миколайович* – кандидат історичних наук, перший заступник Голови Державної архівної служби України.

Орден Трудового Червоного Прапора УСРР зразка 1921 року. Ним продовжували нагороджувати до кінця існування ордена замість так ніколи і не виготовленого ордена зразка 1925 року.

но виділені значні валютні кошти, яких було у влади вкрай обмаль і використовувалися вони на найнеобхідніші потреби оборони та народного господарства.

Вже 10 жовтня 1925 року ВУЦВК направив (за підписами секретаря ВУЦВК А. Буценко та Зав. Секретаріатом Президії ВУЦВК А. Зоріна та з поміткою “терміново”) наступного листа до Наркомзовнішторгу: “На підставі постанови ВУЦВК’у від 14/IX п/року (протокол Ч-17/122), Секретаріат ВУЦВК прохає замовити Торгпредству ССРР в Германії виготовити орден Трудового Червоного Прапора за прикладним зразком, срібний з позолотою в кількості однієї тисячі штук (1.000). Орден має облямовувати червона стрічка, як це зазначено на зразку. Орден потрібно виготовити в натуральну величину згідно із зразком, крім того на звороті зазначити “За працю”. Замовлення термінове”⁴.

Через п’ять днів ВУЦВК надсилає до Наркомату нового листа (явно згадавши, що політика українізації визначена як стратегічна лінія партії й побоючись звинувачення у її недооцінці) “...в справі виготовлення за кордоном ордена Червоного трудового прапора в кількості 1.000 штук, Секретаріат ВУЦВК’у прохає на ордені напис УСРР замінити написом УСРР”⁵.

Мабуть, у Наркомзовнішторгу були справи більш термінові, ніж виготовлення орденів, й він не надто квапився виконувати завдання. Тому 23 березня наступного року з адміністративно-господарського відділу ВУЦВК’у (за підписом “Завідателя” відділу Кійко і секретаря Ярощука) надходить лист до Наркомзовнішторгу: “Адміністративно-Господарський Відділ ВУЦВК’у, з доручення Секретаря ВУЦВК’у тов. БУЦЕНКА, просить вжити термінові заходи, щодо надіслання до ВУЦВК зразка Ордена Трудового Червоного Прапора за вказівками відповідно нашого замовлення..., з тим аби після огляду зразка можливо було як найшвидше приступити до виконання замовлення. Одночасно з одержанням цього прохання повідомити, коли можливо чекати одержання зразка Ордена для огляду”⁶.

Відповідь до ВУЦВК надсилається вже 27 березня. Наркомат повідомляє: “...нами було повернуто до н/Представника у Німеччині зраз-

ка ордена Трудового Знамені, як неправильно виконаного з проханням зробити другому більше кваліфікованому ювеліру і надіслати знову нам зразок, але ж до цього часу ні відповіді, ні зразка ми ще не одержали. Крім цього ми сьогодні надсилаємо до Берліна телеграму, щодо прискорення виконання замовлення”⁷⁷.

Після того, як робота німецьких ювелірів отримує негативну оцінку, замовлення направляється до Франції. Про це свідчить термінова кодована (!) телеграма представника Укрдержторгу Жигалка з Берліна (подається мовою оригіналу): “Вследствие задержки исполнения, заказываем новые образцы Франции”⁷⁸.

ВУЦВК не заперечував проти того, щоб його замовлення передавалось до Франції, й відразу дав позитивну відповідь. 3 квітня надсилається до Наркомторгу лист зі згодою за підписом вищезгаданого А. Зоріна та “завідателя Загальної Канцелярії” Левенця: “З приводу подання з запитанням, чи зробити замовлення у Франції на виготовлення Ордена Трудового Червоного Прапора, Секретаріат Президії ВУЦВК’у повідомляє, що він не суперечить, аби це замовлення було виготовлено у Франції”⁷⁹.

Представництво Укрдержторгу при Торгпредстві СРСР активно зайнялося замовленням на виготовлення ордена. У його листі Управлінню справами Укрнаркомторгу йдеться про найдрібніші деталі. Серед них й пропозиції щодо деяких змін у вигляді ордена, які чомусь, без попередньої згоди ВУЦВК, запропонував французький виконавець (подається мовою оригіналу): “Посылаем Вам фотографии гипсовой модели Ордена Трудового Знамени. Большой размер должен приблизительно отвечать величине нормального знака и, кроме того, Аронсон (парижский ювелир. – В. В.) предлагает для ежедневного ношения в петлице или для булавки в галстуке – маленький значок размером в пятнадцать копеечную монету. Маленький значок будет, конечно, точной копией большего....

...в этой модели, вокруг звезды сделан ореол из языков пламени, как символ вечного творческого огня революции, из которого вышел изображенный внутри новый мир труда.

На красном муаре ленты этот ореол должен быть эффектным.

Гипсовая модель совершенно неокрашена. На металле же знак будет иметь такой вид: солнце, серп и молот, колосья, все надписи, и, возможно, древко знамени – золотые. Знамя и лучи звезды покрыты эмалью, причем их эмаль на знамени алая и на звезде темно пурпурная.

Если проба окажется красивой, под эмалью на [нрзб] знамени и лучах звезды будут выгравированы тонкие извилистые бороздки, что даст эффектное светоизлучение эмали.

В отношении окраски, понятно, можно будет окончательно высказаться только при отливке по металлу.

Все остальное на ордене не окрашено и благодаря этому, белая фигурка рабочего будет особенно чеканной на золотом фоне солнца и окрашенных деталей”¹⁰.

Однак і робота французьких ювелірів не задовольнила ВУЦВК. На думку покликаного ВУЦВК експерта-художника, (подається мовою оригіналу) “...Орден по своей форме напоминает собой обыкновенную бляху какого-нибудь сельского старосты или ночного сторожа, не выполнен точно по рисунку.

Прежде всего не выдержан рельеф, так как рельеф более глубок, для чего и означены на рисунке глубокие тени.

Во-вторых, вся окраска серебряная, тоже глядит не презентабельно.

Почему ювелир не покрыл кирпичную стену красной эмалью.

Далее, фигура рабочего кладущего новый камень сделана необычайно грубо /камень окрасить в красный цвет или должен быть оттенен, так как нельзя разобрать книга это или лист бумаги/.

Ювелиру следует обратить внимание на фигуру рабочего, которая находится на полтиннике и рубле нашего Союза...

Осмотревши присланный Орден, находим, что выполнение его слишком грубо и кустарно почему предлагаем обратиться к квалифицированному художнику-ювелиру”¹¹.

Ще й надалі тривало листування між ВУЦВК та Наркомторгом, однак воно не дало результатів. Незважаючи на найактивнішу роботу радянських торгових представників за кордоном та наявність значних коштів на виготовлення замовлення, знак ордену, що задовольнив би ВУЦВК, так й не був виготовлений іноземними ювелірами.

У 1927 році ВУЦВК полишає свої невдалі спроби виготовити орден за кордоном й вирішує нарешті розмістити замовлення на Київському ювелірному заводі. Але й на цей раз, з абсолютно незрозумілих причин, знаки ордену виготовлені не були. Попри те, що вище партійно-державне керівництво УСРР задля власного престижу вкрай опікувалось найшвидшим виготовленням нового зразка вищої державної нагороди республіки, знак ордену зразка 1925 року так ніколи й не з’явився. До кінця існування республіканського ордену всі нагородження відбувалися зразками ордену 1921 року.

---

¹ Бузало В. Загадки ордену Трудового Червоного Прапора УСРР // П’ята наук. Геральдична конференція. Зб. тез, повідомлень та доповідей. – Львів, 1995. – С. 10.

² Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини. (У двох книгах). Керівник авторського колективу Д. В. Табачник. – Київ, 2004. – Книга перша. – С. 123–124.

³ Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – Харків, 1925. – № 87. – С. 492.

⁴ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 143.

⁵ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 144.

⁶ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 147.

⁷ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 146.

⁸ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 149.

⁹ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 150.

¹⁰ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 153.

¹¹ ЦДАВО України, ф. 1, оп. 3, спр. 785, арк. 155–156.

Освещается “загадочная” история учреждения и изготовления ордена Красного Знамени УССР образца 1925 года.

Ключевые слова: орден Трудового Красного Знамени; ВУЦИК; Наркомат; Наркомвнешнеторг.

There is highlighted the “enigmatic” history of establishment and creating of Order of the Red Standard in the Soviet Ukraine in 1925 in the article.

Keywords: the Order of the Labor Red Standard; the All-Ukrainian Central Executive Committee, the People's Commissariat; People's Commissariat of External Trade.